

згаданого процесу, яка містить чітку послідовність виконання операцій з доведення директивних показників підприємства його підрозділам, перелік вхідної та вихідної інформації кожної з них, сукупність методів отримання та перетворення вхідної інформації, перелік виконавців і наданих до їх розпорядження ресурсів.

Найбільш ефективно технологія внутрішньофірмового планування реалізується через графічні моделі, інформограми, інформаційні моделі планових розрахунків і технологічні карти стадії планування, які є покроковою інструкцією для планових робітників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимірова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: учебник / Л. П. Владимірова. – М. : Изд. дом «Дашков и К°», 2001. – 308 с.
2. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга : [пер. с нем.] / Д. Хан, Х. Хунгенберг ; под ред. и с предисл. А. А. Турчака, Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 928 с.
3. Герчикова И. Н. Менеджмент : учебник / И. Н. Герчикова. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 525 с.
4. Математика и кибернетика в экономике: словарь-справочник / под ред. Н. П. Федоренко. – М. : Экономика, 1975. – 700 с.
5. Кузнецова И. О. Моніторинг як складова процесу управління підприємством хлібопродуктів: теорія та методологія : монографія / І. О. Кузнецова. – О. : ВПП «Друкарський дім», 2009. – 228 с.
6. Великий російсько-український політехнічний словник: Близько 160 000 слів та словосполучень / за ред. О. С. Благовещенського. – К. : Чумацький Шлях, 2002. – 749 с.
7. Integration Definition For Function Modeling (IDEF0) [Electronic resource] / National Institute of Standards and Technology ; Draft Federal Information Processing Standards Publication. – Mode of access : <http://www.idef.com>. – Title from display.

УДК 330.87

РОЛЬ КООПЕРАТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УТВЕРДЖЕННІ НОВИХ ПРИНЦИПІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ю. В. Тимченко, кандидат економічних наук

Сучасна економічна криза дуже тісно пов'язана зі зниженням ролі багатьох підвалин, на які багато століть спиралися члени суспільства, – соціальних і культурних традицій, родинних зв'язків, віри, авторитету старшого покоління, відповідальності в найширшому її розумінні. Йдеться про глибокі зміни у структурі традиційних цінностей членів суспільства, деградацію або втрату багатьох із них. Проте потенціал цих цінностей не вичерпано, і його необхідно відновлювати та нарощувати задля забезпечення ефективної економічної діяльності та стійкого розвитку суспільства [1, с. 3].

Для сучасного етапу соціально-економічного розвитку характерна парадоксальна си-

туація: на тлі проголошеного курсу на розширення економічних свобод і підприємництва, ініціативності тощо спостерігаємо намагання чимраз більшої кількості громадян брати на себе відповідальність лише за власні дії. Водночас наростає прагнення перекласти відповідальність за зміну соціальних умов життєдіяльності на інститути держави та суспільства. Є всі підстави стверджувати, що в суспільстві набирає силу тенденція, в основі якої – індивідуалізація в найширшому її розумінні. Формами її вияву є намагання членів суспільства розв'язувати свої проблеми самотужки, масові настрої десолідарності, зниження соціальної згуртованості, формування суспільства «ін-

дивідів», яке сповідує споживацькі інтереси та мотиви поведінки. У сучасному суспільстві збільшується частка людей, не схильних виявляти жаль, співчуття, допомагати слабким і бідним.

Усе перелічене є свідченням глибокої кризи в системі цінностей, великомасштабних виявів егоцентризму. За такого стану соціальних відносин і тенденцій їх розвитку відбувається реальне звуження відповідальності. Остання і на рівні підсвідомості, і в реальному вимірі дедалі більше сприймається як відповідальність за наслідки дій, котрі суперечать узвичаєним правилам і нормам поведінки, втрачаючи своє морально-духовне, соціальне призначення. Вкрай повільно зростає усвідомлення, що відповідальність – це не тільки і не стільки обмежувальний чинник поведінки людини, скільки чинник, котрий продукує, утворює, розвиває діяльність людей, цивілізовану їхню взаємодію всередині соціуму [1, с. 4].

У ХХ ст. під впливом розвитку теорії і практики соціально відповідальної поведінки поширеним стає усвідомлення того, що бути відповідальним у змозі не тільки індивід, а й інші суб'єкти – групи, спільноти, організації, класи, держава тощо. З'являється ієрархія відповідальності: перший рівень – індивідуальний і другий, більш високий – суспільний (груповий, колективний і т. ін.). Варто зауважити, що з появою соціальної відповідальності певної групи людей (колективів, організацій, громад тощо) концепт персональної відповідальності не втрачає свого значення. Отже, соціальна відповідальність не означає відповідальності всіх і безвідповідальності кожного. Проблема відповідальності як на рівні окремого індивіда, так і на рівні економічних організацій, які є основними економічними суб'єктами, набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку суспільства [1, с. 6].

Проблемам взаємодії економічних організацій у межах економічної системи присвячені праці С. Степаненка, Г. Латфулліна, А. Райченко, Дж. К. Лафта, Б. Мільнера. Питання щодо пошуку нових шляхів взаємовідносин економічних суб'єктів у процесі економічної діяльності, які базуються на загальнолюдських цінностях, у своїх працях розглядає

А. Колот. На сучасному етапі окремі аспекти розвитку кооперативних організацій в Україні, теоретичні положення і концептуальні підходи до їх висвітлення, містяться в наукових працях вітчизняних дослідників – М. Алімана, В. Апопія, С. Бабенка, Г. Башняніна, Я. Гончарука, В. Гончаренка, Ф. Горбоноса, Л. Горкіної, В. Зіновчука, О. Крисального, М. Маліка, В. Марочка, А. Пантелеймоненка, Л. Родіонової та ін.

Метою даної статті є висвітлення проблем, пов'язаних із пошуком нових способів взаємодії економічних суб'єктів, як способу забезпечення ефективного функціонування кооперативних економічних організацій у межах цілісної економічної системи України.

Проблема соціальної відповідальності людини як відповідальності за свої дії перед суспільством і собою, відповідальності, що асоціюється з багатством внутрішньої культури, давно перебуває в полі зору вчених різних галузей знань – філософії, економіки, соціології, політології тощо. Причому ця проблема має комплексний, складний характер, оскільки пов'язана з дослідженням самої природи людини, її духовно-моральних цінностей і форм їх вияву.

На межі двох тисячоліть спостерігається підвищений інтерес до наукових і прикладних аспектів відповідальності в цілому, і відповідальності економічних суб'єктів зокрема, як і до багатьох споріднених, близьких за природою норм і суспільних явищ. Це пов'язано з багатьма причинами, і серед них чи не найголовніша – поглиблення невідповідності між потребою підвищення морально-духовного потенціалу соціуму, з одного боку, і реальним перебігом подій, а саме небажаними змінами у структурі цінностей і соціальних норм поведінки членів суспільства та його інститутів – з другого.

Справді, суперечливий вплив процесів глобалізації на суспільне буття, наростання загроз у різноманітних формах, загострення проблеми збереження людства як такого – ці та ціла низка інших обставин актуалізують значення морально-духовної компоненти в сукупному потенціалі соціуму [1, с. 3].

Економічна система є однією з підсистем суспільства, і її місія (призначення) обумовлена суспільством. Вона полягає у створенні благ і послуг, необхідних для задоволення матеріальних потреб суспільства. Економічні організації, які є основним джерелом створення та примноження ресурсів, необхідних для функціонування і розвитку соціуму, відіграють провідну роль у прогресі цивілізації. В них створюється, розподіляється і споживається основна частина найрізноманітніших продуктів діяльності людини, що зумовлює саму можливість розумного існування і розвитку людства [2, с. 294]. Господарська діяльність є способом існування економічних організацій і проходить у формі взаємодії з іншими структурними елементами економічної системи.

Взаємодія передбачає свідому координацію власних цілей і дій економічних суб'єктів, формування спільних цілей і тому завжди відрізняються характером, формами та напрямками [6, с. 229]. Відповідальність економічних суб'єктів виникає лише за умов економічної взаємодії, а отже, вона є активною, актуалізованою складовою життєдіяльності людства. Не можна бути відповідальним поза активною діяльністю.

В економічну організацію суб'єкти об'єднуються лише тоді, коли виникає спільна мета, формуються колективні інтереси. Цілі є найбільш загальними орієнтирами діяльності організації, досягнення яких передбачається в повному обсязі чи у своїй більшій частині. Відповідно до обраної мети формується стратегія розвитку економічної організації, тактика, розроблюються прогнози і плани подальших дій, оцінюються результати прийнятих рішень тощо [3, с. 26]. Досягнення мети є для будь-якої економічної організації бажаним і на досягнення якої спрямована її діяльність.

Люди об'єднуються в організації тільки тому, що окремо, поодиночці безпосередньо не можуть досягти своїх індивідуальних цілей – ідеального для них результату діяльності. Щоб досягти мети, люди в організації добровільно передають їй частину своїх індивідуальних свобод. У процесі здійснення виробничих процесів діє логічна послідовність: «проблема – мотив – вирішення». Проблема,

що досягла гостроти, при якій індивід готовий до дії, стає мотивом. Поява мотиву породжує необхідність прийняти рішення про те, яким же чином досягти поставленої мети [3, с. 15].

Протягом століть цілі й інтереси економічних суб'єктів зводилися до отримання якомога більших прибутків, класична і неокласична теорії досліджували винятково причини багатства. При цьому економічні організації отожднювали з індивідуальними економічними суб'єктами і розглядали в ролі «чорного ящика», де важливим був аналіз ресурсів на вході та результатів на виході [6, с. 230], а економічна взаємодія між господарськими суб'єктами базувалася на відносинах конкуренції. Ринкова економічна система сформувала свої підходи, більш орієнтовані на економічні організації корпоративного типу. Кооперативні організації базуються на інших принципах, що суттєво ускладнює їх діяльність.

Проте економічні організації кооперативного типу посідають вагомe місце в сучасній економічній системі і їх потенціал ще остаточно не розкритий. Кооператив є специфічним видом економічної організації. Його унікальність полягає в тому, що кооператив орієнтований не на отримання прибутку, а на найповніше задоволення економічних потреб своїх членів, які одночасно є і клієнтами, і власниками свого підприємства. Успішна господарська діяльність кооперативу передбачає отримання прибутку, але прибуток не є основною метою функціонування кооперативної організації.

Кооперативні організації за своєю природою є соціально-економічними організаціями, тому що, перш за все, – це соціальний суб'єкт діяльності, соціальна система, що об'єднує, координує і спрямовує поведінку людей в процесі сумісної діяльності. Їх діяльність інтегрована, а дії елементів організації свідомі й цілеспрямовані. Соціально-економічна організація – це об'єднання людей з метою сумісного вирішення економічних проблем. Кожна економічна організація дотримується певних правил або принципів у процесі своєї діяльності. Кооперативні організації мають свої принципи і без їх дотримання втрачають свій зміст. Кооперативні принципи є найбільш визначальною ознакою кооперативних

організацій і з їхньою допомогою можна ідентифікувати їх серед інших типів економічних організацій.

У кооперативи об'єднуються люди, які не мають великих фінансових можливостей і змоги самостійно задовольнити свої потреби. Кооперація як форма господарювання покликана полегшити становище багатьох людей при вирішенні їх економічних та соціальних проблем. Кооперація могла б сприяти підтримці зайнятості, попиту, збереженню податкової бази, основних виробничих фондів, особливо на селі, протистояти загостренню соціальних проблем. Безумовно, кооперативи не можуть бути всезагальною організацією населення, вони можуть лише займати певну, уготовану для них нішу в економічній системі. Завжди будуть суб'єкти господарювання, які можуть самостійно вирішувати свої економічні проблеми, не використовуючи послуг кооперативу. Але для мільйонів людей участь у кооперативній організації може бути перспективою покращення їх добробуту.

Разом із тим кооперативним організаціям складно здійснювати свою господарську діяльність поруч із економічними організаціями корпоративного типу, основою яких є об'єднання великих капіталів і отримання прибутків. За таких умов часто діяльність кооперативних організацій порушується через недотримання кооперативних принципів, що базуються на довірі, взаємодопомозі, чесній співпраці. Виникають лжекооперативи та квазікооперативи, які, по суті, кооперативами не є і лише прикриваються вивіскою кооперативу з метою ухиляння від сплати податків, отримання прибутків, порушення законодавства тощо.

Взаємозв'язки між економічними суб'єктами, що базуються на конкурентних засадах, часто призводять до втрати довіри між людьми, фінансових махінацій, афер, порушення закону. Унаслідок цього надзвичайно збагачуються одні людей (часто порушуючи законодавство) за рахунок зубожіння інших. У свою чергу, це породжує надзвичайні проблеми у суспільстві. Не довіра до держави, закону, своїх партнерів штовхає людей на злочини і зневагу до чесної праці.

Очевидною є необхідність формування нових способів мотивації діяльності економіч-

них суб'єктів, заснованих не лише на матеріальному стимулюванні. Ці мотиви повинні продукувати вчинки і поведінку суб'єктів згідно із соціально значущими цінностями, принципами, нормами, що відповідають інтересам, ідеалам і завданням суспільства і потребам саморозвитку особистості. За своїми сутнісними характеристиками така мотивація повинна бути не лише матеріальною, а й духовно-моральною, в її підґрунті – внутрішня культура людини, її творча основа, небайдужість, цінності, які вона сповідує. Засобом цього є реформи (зміни) в ринкових економічних інститутах, що регулюють взаємодію економічних суб'єктів. Такі зміни повинні враховувати особливості кооперативних економічних організацій.

Радикальне підвищення рівня відповідальності та мотивації потребує зміни характеру взаємовідносин економічних суб'єктів. Отже, тільки пошук нових форм взаємодії між господарськими суб'єктами в економічній системі може змінити тенденцію руйнації головного завдання економічної системи та суспільства в цілому.

Одним із магістральних напрямів є реалізація відносин партнерства та солідарності у економічних інститутах. Взаємодія між господарськими суб'єктами, яка базується на засадах партнерства та солідарності, повинна стати основою господарської системи. Адже основними принципами партнерства є: дотримання норм законодавства, повно важність представників сторін, рівноправність сторін у свободі вибору і обговоренні питань, які становлять зміст колективних договорів і відносин, добровільність сторін у прийнятті на себе зобов'язань, систематичність контролю і відповідальність за виконання зобов'язань.

Світовий досвід переконує нас у тому, що багато проблем економіки й суспільного життя можна подолати швидше і раціональніше, якщо партнери орієнтуватимуться не на конфронтацію, а на об'єднання зусиль, на творчу співпрацю.

Партнерство є альтернативою класичним підходам до економічних взаємовідносин між суб'єктами господарювання, оскільки передбачає застосування цивілізованих методів погодження інтересів – проведення переговорів,

досягнення компромісу, згоди. Разом з тим партнерство не має нічого спільного із догодженням, безпідставними уступками однієї із сторін на користь іншої або зневажанням інтересів іншої сторони.

Економічне партнерство може бути ефективним методом регулювання взаємодії економічних суб'єктів, якщо воно здійснюється у формах і функціонує на принципах, що обґрунтовані наукою, дієвість яких підтверджена практикою.

У свою чергу, солідарність – це розуміння того, що ми потрібні один одному, що кожна людина потребує поваги, підтримки, бажає допомагати іншим. Солідарність є природним проявом людяності. Вона передбачає готовність людей підтримати один одного, захистити права інших, боротися з несправедливістю і порушенням свободи, де б вони не відбувалися. Тільки у взаємодії, а не у ворожнечі між людьми можна досягти добробуту. Саме тому важливим є те, що об'єднує людей, а не розділяє.

Отже, лише реальна відповідальність кожного члена суспільства, будучи явищем світоглядного характеру, в основі котрого – високі морально-духовні якості, може забезпечити соціальну й економічну стабільність. Економічна взаємодія, в основі якої загальнолюдські цінності, може дозволити рівноправні можливості для всіх типів економічних суб'єктів.

Адже кооперативні економічні організації можуть розвиватися лише при забезпеченні відповідного інституційного середовища, яке не деформує їхньої природи і сутності. Тільки за таких умов кооперативні організації можуть посісти достойне місце в ефективній господарській системі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 3. – С. 3–9.
2. Латфуллин Г. Р. Теория организации : учеб. для вузов / Латфуллин Г. Р., Радченко А. В. – С.Пб. : Питер, 2003. – 400 с.
3. Лафта Дж. К. Теория организации : учеб. пособие / Лафта Дж. К. – М. : ТК Велби ; Проспект, 2006. – 416 с.
4. Мильнер Б. З. Теория организации : учебник / Мильнер Б. З. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 720 с.
5. Нестеренко А. Н. Экономика и институциональная теория / отв. ред. акад. Л. И. Абалкин. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 416 с.
6. Степаненко С. В. Институциональный анализ экономических систем (проблеми методології) : монографія / Степаненко С. В. – К. : КНЕУ, 2008. – 312 с.

УДК 642.5(075)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

В. В. Кривошей, кандидат економічних наук

Ринкові перетворення в економіці України створили умови для розвитку конкуренції у сфері ресторанного господарства, зміни структури та характеру послуг, пропонувананих населенню, підвищили роль підприємств ресторанного господарства в розвитку економіки країни та задоволенні індивідуальних потреб

людини і, нарешті, зумовили підвищення якості життя населення, його добробуту.

Становлення ринкових відносин і посилення конкуренції об'єктивно вимагають особливої уваги вчених і практичних працівників до проблем розвитку прогресивних форм і методів обслуговування, нових видів послуг, до